

PÁZMÁNY PÉTER SZELLEME.

(A Pázmány Péter-tudományegyetem alapításának háromszázados évfordulója alkalmából.)

Ez évben volt 300 esztendeje annak, hogy 1635 május 12-én Pázmány Péter, a bíboros esztergomi érsek Nagyszombatban létrehozta a maig fennálló budapesti egyetemet, melyet a nemzeti kegyelet azóta hivatalosan is Pázmány Péter-tudományegyetemnek nevezett el alapítója nevééről örökös megtiszteléséül.

A felvidéki, várfalövezte régi városkában, melyet akkor is és még sokáig szívesen inkább ősi latin nevén, Tyrnaviának jelölt meg a magyarság, jött létre Pázmány Péter nevezetes alkotása, ott, hol akkor és még századokon át élt és vonzott, és ahol — a városka elvesztése után — ott borong ma is az ezeréves magyar mult minden fényével és árnyával. Ezt a látszólag provinciális alapítást, de később fölvirágzott s az ország fővárosába áttelepített intézményt ünnepli hálás emlékezéssel ebben az esztendőben a művelődés magas színvonalára emelkedett magyar nemzet; ezt az évfordulót ülte meg a közelmult napokban országos ünnepéllal az egész világ tudományosságának fényes részvétele mellett a magyar állam és a magyar társadalom, annak tudatában, hogy alig van művelődésünk történetében esemény, mely nagyobb és általánosabb hatással lett volna szellemi életünk fejlődésére.

A nemzeti élet tényezői sorában, melyek hálatelt szívvel vettek részt a magyar tudományosságnak e jubileumában, a magyar pedagógia munkásai elsősorban érzik ennek a maguk körében szinte családi ünnepként felfogott évfordulónak jelentőségét, mert ha alig van számottevő alakja a magyar társadalomnak, ki ne részesült volna hosszabb-rövidebb ideig az ősi Alma Mater áldásában, még inkább áll ez a magyar tanárok és nevelők egyetemességére.

Ez ünnepi esztendőben méltán éled föl tehát annak a hatalmas és a magyar történelem során a szó betűszerinti értelmében korszakot alkotó személyiségnek alakja, ki a magyar történelem viszontagságos századainak egyik legfájdalmasabb szakaszában, a politikailag három részre szaggatott és lelkileg is megosztott ország romjai fölé emelkedő menedéksziklán megalkotta késő századokra is kiható legnagyobb művét, az első maradandó magyar egyetemet, annak a nagyszombati barokk templomnak szomszédságában, hol térítő munkásságának leghatásosabb szónoklatai elhangzottak, s hol a XVII. század másik két nagy

magyarja, Zrínyi Miklós a költő, mint Pázmány gyámfia és Esterházy Miklós nádor, mint barátja imádkozva térdepeltek a megszentelt oltárnál.

S nem éreketlen azért, hogy a magyar művelődés előbbrevitele és a magyar jövő kialakítása eszméinek körében fogantott folyóiratunk is hozzájáruljon a hódolat koszorújával kezében e legnagyobbjaink közé tartozó egyéniség emlékének megünnepléséhez, s röviden összefoglalja olvasói részére Pázmány Péter e nevezetes alkotásának s a benne nyilvánuló szinte sorsdöntően elhatározó művelődési akaratnak jelentőségét.

Társaságunk tudós elnöke, Kornis Gyula egyetemi rektori minőségében, monumentális ünnepi beszéde során, a bő és gazdag Pázmány-irodalom ellenére is, először jellemezte egy nagy tudósnak és nem kisebb kultúrpolitikusnak teljes fölkészültségével, mélyrehatóan és művészien Pázmány művelődési szellemét. Aki e remekbe készült tanulmányt hallhatta, világosan megláthatta az értékes forrásokat, melyekből Pázmány Péter gyászszertű alkotása fakadt. E források egyike — miként Kornis Gyula kifejtette — a bíboros egyházfejedelem személyiségének legfőbb jellemzője: vallásos értéktudata, másika Pázmánynak rendíthetetlen magyarsága volt.

A XVI. század vége felé az volt a látszat, hogy a magyarság elveszett a katolikus egyház számára. A protestantizmus óriási erőfeszítésekkel szinte uralkodó vallássá lett az országnak éppen azokon a területein, melyeken a legerősebb magyar lelkiesség lakott: a magyar Alföld nagy részén és Erdély bércsei közt. A század nyolevanes éveiben az ország már majdnem egységesen protestáns volt, csupán egy-két elszórt és bizonytalan sorsú katolikus központ állott fönn, legszívósabban Nagyszombatban, bár a reformáció magyar hőseinek egyike-másika, egy-két jeles protestáns prédikátor ott is megpróbálkozott és nem dicstelenül kísérletezett a protestáns Bornemisza Péter a mérkőzésre kész katolikus Telegdi Miklós ellen szóharcban és írásos vitában. A református prédikátorok szoros falanxával s az új művelődési áramlattal szemben, melyet föllépésük magával hozott, a katolicizmusnak csupán magányos harcosai hadakoztak. Az esztergomi érsekek, Oláh Miklós és Verancsics Antal, a katolicizmus természetes vezérei, szinte harcos társak és segítő csapatok nélkül küzdöttek mindaddig, míg Oláh Miklós 1561-ben be nem telepítette Nagyszombatba a jezsuitákat, kiknek rendje néhány évtizeddel előbb éppen a reformáció elleni harcos mozgalomnak köszönhette születését. 1567-ben azonban újra kivonultak Nagyszombatból, mert nem volt, aki fenntartásukról gondoskodjék. A katolicizmus helyzete szinte vígasztalan volt ez időkből. Verancsics halála után az esztergomi prímási szék is betöltetlen maradt több mint tíz évig. Katolikus papság alig volt. Szent István birodalmában, Horvátországot is hozzászámítva, csak két felszentelt püspök volt. A koronás király, a különben rendíthetetlenül katolikus Habsburg-családnak tagja, Miksa, maga is

ingadozott hitében, úgyhogy a katolicizmus és vele a katolikus művelődés is menthetetlennek látszott. Ezekben a vígasztalan időkben született meg és nevelődött protestáns környezetnek közepette a magyar katolicizmusnak és a katolikus kultúrának megmentője, újjászervezője Pázmány Péter személyében.

Csodás dolog az az isteni, felsőbb végzés a magyar katolikus egyház történetére nézve, mely Pázmány Pétert, a magyar földnek és a kornak egyik legnagyobb szülöttjét e válságos időkben a nemzetnek ajándékozta. És csodás az a lelki fejlődés, mely Pázmányban a magyar kultúra érdekében kialakult. Az, ami később általánosabb nemzeti problémákra nézve hatalmas lelki-erő és akarat során Bessenyei Györgynek és a bécsi magyar testőríróknak munkássága útján, két emberöltővel azután pedig Széchenyi István monumentális tevékenysége révén végbement, hogy t. i. a magyar életnek művelődésbeli elmaradottsága az európai nemzetek virágzó irodalmával, majd a XIX. századba belépő nagy európai népek és országok hatalmas politikai, művelődési és gazdasági fejlettségével szemben erőteljesen aktív munkára serkentette nemzeti életünk előbb említett hőseit, — ugyanaz az életerő és akarat jelentkezett korai első jelenség vagy mozzanat gyanánt Pázmánynak a további elmaradás és hanyatlás elleni alkotó kulturális tevékenységében.

Ifjú korától kezdődően az akkori katolikus világ nagy művelődési centrumaiban megfordulva és működve, tudatára jutott annak, hogy a katolicizmus letűnt régi hatalmának és tekintélyének visszاسzerzése céljából az ő hazájában is — ellentétben a reformációt megelőző századoknak, a középkornak aszketikus emberideáljával és párhuzamban a reformáció művelt embertípusával — nem világtól elvonult remetékre van szükség, hanem olyan erős lelkekre és művelt emberekre, kik tevékenyen szolgálják az Egyházat. S ő maga is valóban ennek az ideálnak tökéletes megtestesítője volt magyar földön.

Látható célja a katolikus hit terjesztése, a katolicizmus primátusának visszavívása volt, mely törekvésnek pajzsa mögött indult veszélyes harcaiba. De a magyar nemzetre nézve voltaképeni nagyobb érték munkásságában az a tevékenység volt, mely a magyar nemzet fölemelésére, történelmi hivatása tudatának kialakítására, szellemi világának s magasabbrendű művelődésének kifejlesztésére irányult. A két eszmény együttesen irányította, vezette, lelkesítette őt a közéleti egyéniségét együtt alkotó sokszerű aktivitásában, már mint ifjú egyetemi tanárt, később teológiai műveknek, sőt tankönyveknek is íróját, papnevelőt és szónokot, térítőt és hitvitázót, egyházfejdelmet és közjogi tényezőt, politikust és diplomatát. De vezette mint kultúrpolitikust és iskolaalapítót és szervezőt is, nemesak papnevelőintézeteknek, köztük a hazaiakon kívül a bécsi és római előkelő magyar papnevelő főiskoláknak, hanem legmagasabb kultúr-intézményének, a nagyszombati egyetemnek megalapításával is, mellyel a legfelsőbb rendű katolikus kultúrát, s további kihatá-

saiban általában a legmagasabb fokú egyetemes magyar műveltséget szervezte meg.

Pázmány Pétert élete, törekvései és harcai folyamán, sőt az eszmék és tendenciák harcában azóta is különféleképpen ítélték meg a korok és az emberek, de művelődéstörténeti jelentőségét mindenki egyformán elismerte. Legfőképpen elismerte mindig és elismeri most, háromezázados főnállása jubiláris ünnepe alkalmából, az egész világ tudományos közössége Pázmány Péter egyetemének nagy jelentőségét a múltban és a jelenben egyaránt, s méltán ünnepli benne régi századok elenyészett magyar alapításainak, keresztény középkori királyaink: Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás egykori, a történet viharaiiban megszűnt egyetemeinek méltó és szerencsés utódját.

S ha e jubiláris év ünnepi napjaiban a magyar papok, jogászok és orvosok ezrei és tízezrei néznek hálával és szeretettel feléje, hadd fűzze az egész világ fényes ünneplő koszorúihoz a hálás kegyelet élő fájának egy zöld levelecskéjét, a magyar tanári rendnek hasonlóan kegyeletes szellemében, a pedagógiai tudomány képviselőjében a közel félszázados Magyar Paedagógiai Társaságnak folyóirata, a Magyar Paedagogia is, melynek minden egyes olvasója lelkesen gondol arra, hogy teljes kifejlődésében és XIX. századi nagyszerű fölvirágozásában Pázmány Péter egyeteme volt a világ összes egyetemei közül — még a német egyetemeket is megelőzve — az első, mely tudományszakunknak, a neveléstudománynak önálló tanszéket, maradandó és állandó tüzehelyet s vele a magyar tanári rend tagjainak és a magyar pedagógia művelőinek irányt és vezetést és magas tudományos színvonalat biztosított.

GYULAI ÁGOST.

OKTATÁSÜGYI REFORMOKRÓL.

Általános irányelvek.

Mindenekelőtt: mit értünk reformon, reformáláson? A szó a latin *reformare*-ből származik, kezdettől fogva polgárjogot nyert az élő nyelvekben, és aszerint, amint kisebb vagy nagyobb fogalomkört ölel fel, jelentése is szűkül vagy bővül: újítás, átalakítás, újraalkotás, mégpedig a közkeletű használat által szentesített értelemben: javító irányzattal. Reformálni tehát annyit jelent, mint a meglevőt valamely új eszme vagy elv alapján a javítás szándékával átalakítani. Főleg ez a körülmény, hogy a reform, legalább látszólag, valami újat, jobbat helyez kilátásba, magyarázza meg sűrű alkalmazását az emberi tevékenység legkülönbözőbb területein: reformpedagógia, reformbill (angol), reformiskola,¹ reformkorszak, reformkatolicizmus, reform-

¹ Az angol *reformatory school*: a javítóintézetek egy neme.